

„NA, HOZTÁL ÚJ DALT?” A KATOLIKUS KÖNNYŰZENE SZEREPE MAGYARORSZÁGON¹

POVEDÁK Kinga

Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék

6722 Szeged, Egyetem u. 2.

E-mail: povedakkinga@gmail.com

Kivonat: A keresztény könnyűzene az 1960-as években, a szocializmus időszakában jelent meg Magyarországon, amikor a vallás és a rock and roll a megtűrt jelenségek sorába tartozott. Ennek következtében a kettő érintkezéséből a „keresztény könnyűzenét” sem nézték jó szemmel. A keresztény könnyűzene sokak számára többletjelentéssel bírt, és a rendszerrel való szembenállás üzenetét is hordozta. A keresztény könnyűzene azonban mind a politika, mind a katolikus egyház szempontjából ellenkultúraként működött, azaz kétszeresen is alternatív irányzatnak számított. Jelen tanulmány a keresztény könnyűzenét hallgatók tapasztalatait és e zenei stílusnak „megélt vallásosságukra” gyakorolt hatását vizsgálja.

Kulcsszavak: katolikus könnyűzene, megélt vallásosság, fiatalok vallásossága, vallás és modernizáció

1. BEVEZETÉS

Jól ismert tény, hogy a kultúra változásával együtt a vallásosság is átalakul. Ez a megállapítás fokozottan igaz a kortárs folyamatokra, ahol az infokommunikációs forradalom hatásai folyamatosan jelennek meg a megélt vallásosság keretein belül. Az új technikai környezet hatással van a közösségek képződésére (pl. virtuális közösségek kialakulása), a rítusok gyakorlására (pl. motoros zárandoklatok, átalakuló egyházi zene), gyakorlatilag a komplex megélt vallásosságra. Ez a fajta megélt vallásosság mindig is szinkretikus jelenség volt.² A tétéles vallási tanítások mellett magába olvasztott különféle hiedelmeket, ám míg a középkorban a kereszténység tanításai mellett a „pogány kor” örökségét fedezhetjük fel a népi vallásosság keretein belül, addig napjainkban a tömegkultúra jellemzői olvad-

¹ A kutatás az OTKA NK 81502 és 68325 „Vallások, határok, kölcsönhatások” című pályázatának támogatásával készült.

² Erről lásd Leonard Norman Primiano szócikkeit: BRUNVALD 1996: 620–621; PRIMIANO 1995.

nak fel benne. Minden technikai változás és átalakulás közül talán a leghangsúlyosabb a tömegmédiá behatolása a vallási szférába. Ahogyan Hoover megfogalmazta: „Az elmúlt korokhoz képest napjainkra a vallás sokkal inkább egy nyilvános, kommodifikált, terápiás célokat is szolgáló cselekvéssorozattá vált. Ezzel párhuzamosan a médiumok (mozi, rádió, televízió, nyomtatott és elektronikus média stb.) együttesen egy olyan »világot« alkotnak, melyben megtalálhatók az egyének számára fontos spirituális, transzcendens és mély tartalommal bíró jelenségek. Ennek eredményeként a média és a vallás már nem egymástól független intézményekként léteznek, hanem sokkal inkább egymáshoz közelítő entitások, melyek együttesen a »hétköznapi megélt valóság« szintjén jelennek meg.»³

A tömegmédiák megjelenésével azonban nem csupán a technikai körülmények változtak meg, hanem a fogyasztói civilizáció ethosza is rohamosan terjedt, jelentősen befolyásolva a hívő emberek világmépét, gondolkodásmódját. „A fogyasztói társadalom egy átalakító rendszer: alakít minket és a viselkedésünket. Ugyanakkor információs rendszer is: megmondja, milyenek legyünk, és elmondja azt is, milyen legyen a világmépünk. Hatása életünk minden egyes mozzanatában jelen van, és minden egyes mozzanat visszhangozza és tükrözi a többi.”⁴ Emiatt gyakorlatilag egyfajta szinkretizmusról beszélhetünk, hiszen az új kommunikációs csatorna megjelenése részben megváltoztatta az azon keresztül továbbított üzenet tartalmát is, igazolva ezzel Marshall McLuhan „technológiai determinizmus” elméletét.⁵ A római katolikus egyház esetében a második vatikáni zsinat e változások miatt is igyekezett reformokat véghezvinni, amelyek alapján az egyház az idők jeleinek értelmezőjeként, a modernitás útítársaként és a modernitás mintegy partnereként jelenik meg. Az egyház már nem elítélte a modernitást, hanem az „aggiornamento” kulcsszó jegyében megpróbálta közelíteni önmagát a modern időkhöz, adaptálni a katolicizmust a modernitáshoz.⁶

A vatikáni zsinattal megkezdett liberalizáció azonban ambivalens reakciókat és növekvő belső feszültségeket eredményezett. Míg egyesek az új generációk, új technikai-

³ HOOVER 2002: 2.

⁴ KAVANAUGH 2003: 23.

⁵ Marshall McLuhan 1962-ben jelentette meg „A Gutenberg-galaxis” című művét. A McLuhan-féle technológiai determinizmusnak talán több bírálója akadt, mint követője. Vizsgálatai eredményeképpen fogalmazta meg műve első fejezetében (MCLUHAN 1964: 23–35) sokat idézett megállapítását („The Medium is the Message”), amely alatt azt értette, hogy a médium fajtája döntően meghatározza az üzenet tartalmát is. néha egyfajta sokként értelmezhető, hogy gyakorlatilag és operacionálisan is a médium maga az üzenet. Ez pusztán annyit tesz, hogy minden médium – amely egyben önmagunk kiterjesztése – egy olyan új személyes és társadalmi hatást eredményez, amely úgy jelenik meg számunkra, mintha saját magunk kiterjesztése volna. Ez a minden médiumra jellemző vonás valójában azt eredményezi, hogy a médium ’tartalma’ egyben maga is médiummá válik.” (A szerző fordítása) MCLUHAN 1964: 23.

⁶ MacSweeney és Hellemans alapján alapvetően négy korszakot különböztethetünk meg az újkori egyháztörténetben. Az egyes periódusokban az egyház modernitáshoz való viszonyát más-más attitűd jellemezte. Az első periódust, amely a francia forradalomtól 1878-ig tartott, az ideiglenesnek vélt zűrzavar teljes elutasítása jellemezte. A következőt, 1878-tól, azaz XIII. Leótól a második vatikáni zsinatig a vetélkedés egy ellenséges rendszer ellen. A zsinatot közvetlenül követő évekre a szövetség, míg a negyedik időszakra 1978-tól kezdődően az alternatíva nyújtása jellemző. Ezek a változások az egyház önmagáról alkotott képének átalakulását is mutatják: 1) a forradalmi agitáció áldozata; 2) a félelmetes ellenséggel küzdő hatalom; 3) a modernitás partnere; 4) felkészült kisebbségi csoport. Ezek egyben tükröképei is annak, ahogyan az egyház a modernitás folyamatáról gondolkodott: 1) bűnös fordulat; 2) szekuláris hatalom; 3) partner; 4) az egyházzal ellenséges társadalmi beállítódás. HELLEMANS 2001.

kulturális viszonyok sajátosságait figyelembe vevő „új nyelv” kezdeteként tekintenek rá, mások a római katolikus egyház hagyományos arculatának elvesztéséhez és a szekularizációs folyamatok felgyorsulásához vezető folyamatok generátoraként határozzák meg.⁷ Ez az ambivalencia jól érzékelhető a vallásosság változásait megjelenítő, új formákat öltő egyházi zene és a zenéhez való viszonyulások kapcsán. Az új technikák, médiumok elemzése azonban többnyire megreked a vizualitás keretein belül, és kisebb figyelmet fordítanak a zeneiségre, pedig az ifjúsági szubkultúra egyik legfontosabb jellemzője az identitás zenén keresztüli kifejezése. Ahogyan Gordon Lynch is megfogalmazta: „A múltban a zene a vallásos közösségek kulturális tárháza és fontos gyakorlata volt. [...] Mindig is számos funkcióval bírt, így újra és újra megerősítette a vallási identitást, elősegítette a közösségi érzés kialakulását, az ünneplés, ellenállás, könyörgés teológiai kifejezőeszközeként, az uralkodó konzervatív vallási identitás ellenében létrejövő szubkulturák forrásaként szolgált, illetve stimulálta a vallásos élményeket és érzéseket.”⁸

Jelen tanulmányban komplex szempontok alapján a keresztény könnyűzene jelenségét veszem elemzés alá. Célom, hogy megvilágítsam a katolikus könnyűzene szerepét a szocialista diktatúrában, majd a rendszerváltozás utáni Magyarországon. Mindezek mellett vizsgálom, hogy ez a fajta zenei irányzat mennyire határozza meg az ifjúság megélt vallásosságát, vallási élményeit. A téma összetettségéből adódóan több diszciplína szempontjait és módszertanát kellett alkalmaznom. Egyrészt magától értetődik a komparatív elemzés a történeti források és az oral history alapján, míg a kortárs jelenség vizsgálatát félig strukturált interjúk, kérdőíves adatfelvétel, valamint on-line fórumok elemzésén keresztül végeztem.

2. TERMINOLÓGIA

Napjainkra a keresztény könnyűzene nemzetközi és hazai viszonyok közepette is szinte áttekinthetetlenül gazdag jelenséggé nőtt ki magát. A taizéi liturgikus daloktól kezdve a keresztény tartalom köré épülő rapszámokig szinte mindenféle zenei alkotás megtalálható benne. Ennek a gazdagságnak a következtében a keresztény könnyűzenét nem lehet egységesen vizsgálni és megítélni. Problémát okoz, hogy a nemzetközi szakirodalom sem ért egyet abban, hogyan definiálják a „keresztény könnyűzenét”. Vannak, akik az előadó vagy a befogadók személyes hitét veszik alapul, mások a létrehozás mögötti szándék vagy a dalok tartalma alapján határozzák meg.⁹ Véleményem szerint ezeknél lényegesen összetettebb szempontrendszer szükséges. „Keresztény könnyűzenének” azokat az alkotásokat nevezem, amelyek tartalma a kereszténység tanításához, eszmerendszeréhez kötődik, keresztény zenészek adják elő liturgikus, dicsőítő vagy evangelizáló szándékkal. Mindezekben belül további tipologizálás lehetséges a zenei stílushoz, felekezethez, lelkeségi mozgalomhoz való kötődés alapján. Jelentős különbségek vannak mindezekben túl a szórakoztató iparággá fejlődött amerikai keresztény könnyűzene és a kereskedelmi jelleget

⁷ GAMBER 1975: 48–61.

⁸ LYNCH 2006: 482.

⁹ Ezekről összefoglalóan: POVEDÁK 2009.

nem vagy alig mutató magyar/európai keresztény könnyűzene között.¹⁰ „A szent és profán közötti határ egyre jobban elmosódik, mivel a keresztény zenei piac egy fogyasztóorientált kultúra létrejöttét segíti elő, amely követi és esetenként átveszi az intézményes vallás számos funkcióját. A koncertek istentiszteleti és evangelizáló alkalmakká válnak. A fogyasztói termékek (CD-lemezek, pólók és más kiegészítők) a vallásos hit szimbólumaivá alakulnak. Számos evanglikális rajongó számára a keresztény koncertek látogatásának rítusa vagy egy gospel meghallgatása a helyi közösség istentiszteletén való részvétellel egyenértékű vallási élménnyé lép elő.”¹¹

Jelen dolgozat mindezen változatok közül a magyar „katolikus könnyűzenét” kívánja elemezni, amely elsősorban liturgikus és evangelizáló zene. (Sokszor ezek az evangelizálások is a templomban zajlanak.) Fontos azonban megjegyezni, hogy nincsenek éles határok. A keresztény könnyűzene nem csupán egy-egy felekezethez kötődik, hanem a szó legszorosabb értelmében véve ökumenikus jelenség. A katolikus karizmatikus megújulás zenei anyaga például – a katolikus hagyományok helyett – főként a protestáns egyházak zenéjéből merít. Következésképpen jelen dolgozatban a „keresztény könnyűzene” terminust használok, mivel a zenei anyag egyértelműen átível a felekezeti határokon.

3. TÖRTÉNELMI KÖRÜLMÉNYEK

A keresztény könnyűzene magyarországi megjelenése és elemzése szorosan összefonódik a Kádár-korszak szocialista diktatúrájának körülményeivel. A kádári kultúrpolitika erőteljesen cenzúrázta a nyugatról beáramló tömegkultúrát. A szocialista elnyomás körülményei között különösen veszélyesnek számított a fiatalokat megmozgató új zenei stílus. Az 1950-es évek végén a nyugati könnyűzenében olyan folyamatok indultak meg, amelyek hatásai túlléptek a műfaj határain, és változásokat generáltak a populáris kultúra, a politika és a vallásosság terén is. A kialakuló rock'n'roll ugyanis amellett, hogy teljes mértékben átalakította a könnyűzenét, megváltoztatta a divatot, csoportképző erővel rendelkezett, új szubkultúrákat hozott létre. Ezek közül több ellenkultúráként működött, hiszen szembefordultak az aktuálisan fennálló társadalmi berendezkedéssel, politikai felhangot is hordozván magukban. Ennek következtében a politikai hatalom erőteljesen fellépett ellene, és megpróbálta kontrollált keretek közé szorítani, hiszen a rendszer szigorúan szabályozott jellege nem adott teret a társadalmi önszerveződéseknek. A központilag irányított és ellenőrzött kulturális életbe nem fértek bele a kisközösségi kezdeményezések.¹² A párt vezetősége ugyanis – mint Tomka Ferenc kiemeli – tudta, hogy „a közösség erős jelent, mert az önálló gondolkodásnak és alkalmasint az ellenállásnak is helye lehet”.¹³

¹⁰ Természetesen az Egyesült Államok keresztény könnyűzenéje sem egységes. Az 1970-es évektől kezdve megjelent egy katolikus könnyűzenei irányzat, amely elutasítja az elüzletiesedett keresztény könnyűzenét. A szerzők nagy része lemezkiadók és szponzorok segítségével, rengeteg áldozatot hozva végzi a zenei szolgálatot. Vannak, akik ezt főállásban teszik, de a többség a család és a munka mellett szakít időt a zenélésre.

¹¹ ROMANOWSKI 2000: 110.

¹² VALUCH 2004: 149.

¹³ TOMKA 2005: 173.

A könnyűzene és a rock'n'roll az 1960-as években a vallási életbe is beszivárgott. Megindult a keresztény könnyűzene kifejlődése. Létrejöhettek olyan énekkarok, kisközösségek, amelyek életében, koherenciájában többek között az új zenei stílus játszott központi szerepet. Mivel a politikai rendszer függő helyzetbe kényszerítette az egyházakat, törvényszerű, hogy azt a jelenséget, amelyet a politika a „tiltott” vagy „tűrt” kategóriába sorolt, az egyháznak is hasonlóképpen kellett kezelnie. Részben talán ez lehet az egyik magyarázat arra, hogy az egyházi vezetők általában eltűrték a keresztény könnyűzenét és a szerveződő kisközösségeket, de nem nézték jó szemmel, és csak a legkritikább esetben támogatták. Ugyanakkor ki kell emelnünk, hogy a keresztény könnyűzenei énekkarok, zenekarok alapítása sok esetben „renitens” katolikus papok ösztönzésére vagy „védszárnyai alatt” történt. A szegedi kezdetek az 1970-es években egyértelműen ide sorolhatók.

„Ott volt a Nagy Tibor atya, akin Miska¹⁴ állandóan csak röhögött. Tubi Tibinek hívták, mert békepap volt. Tehát Nagy Tibor atya védszárnyai alatt indultunk, emiatt nem is ért minket semmi inzultus.”¹⁵

„Galgóczi Laci atya szervezett be minket hittant tartani meg esküvői felkészítést. [...] Ő kezdte el szervezni, hogy ismer plébánost Csorváson, Szolnokon, Szabadkán. Primícia itt, primícia ott, majd ő megszervezi, csak menjünk zenélni. [...] Eleinte nem akartuk, nem zenéltünk már régóta, de csak győzködött. Aztán mondta a komám, hogy »hagyd magad, hamarabb szabadulsz«. Így összeálltunk, és végül is 20 évig, Sali haláláig együtt maradtunk. [...] Galgóczi Laci mondta azt is, hogy menjünk ki Röszkére, hogy ne legyünk szem előtt. Ő gondolt erre, nehogy gond legyen belőle. Sali akkor joghallgató volt.”¹⁶

A politikai vezetők félelme nem volt alaptalan, hiszen a keresztény könnyűzene valóban alkalmas volt a fiatalok motiválására, csoportképzésre. 1971-től a Dunakanyarban, Kismaroson, majd Nagymaroson fiatal papok (Tomka Ferenc, Kerényi Miklós, Balázs Béla) illegális ifjúsági találkozókat szerveztek, amelyek évről évre több ezer fiatalot mozgattak meg, immár negyven éve.¹⁷ Sebők Sándor főtí plébános fogalmazta meg Sillye Jenő, a legismertebb magyar keresztény könnyűzenei előadó dalairól: „Ma már egyértelmű, hogy a Dunakanyarban bontakozott ki a magyar egyház reneszánsza. [...] A hívek közül kezdetben sokan idegenkedve fogadták ezt a zenét, de néhány hónap múlva már alig várták a gitáros miséket. Ennek a zenének közösségteremtő ereje volt: aki hallotta, az a liturgiát is sokkal jobban magáénak érezte.”¹⁸

Az egyház ambivalens viszonya azonban nyilvánvalóan nem pusztán a politika erőszakos fellépésének tudható be. A hivatalosan ateista kommunista diktatúra időszakában a magyar társadalomban is felerősödtek a szekularizációs tendenciák. Ennek okát egyesek a politikai körülmények és a racionális világszemlélet terjedése mellett az egyház „nyelvének” korsze-

¹⁴ Gubik Mihály bácsbokodi plébános, aki támogatta a keresztény könnyűzenét, ifjúsági fesztivált is szervezett településén.

¹⁵ 53 éves férfi, Szeged (2009. 10. 13.).

¹⁶ 52 éves nő, Szeged (2009. 10. 09.).

¹⁷ KAMARÁS 1989; BODNÁR 2002.

¹⁸ BODNÁR 2002: 29.

rútlen, „avitt” jellegében vélték megtalálni.¹⁹ Morel Gyula szavaival élve, a keresztény egyházaknak a modern körülmények között két kihívásra kellett megtalálniuk a választ. Egyrészt, hogy „mondanivalóját milyen nyelven fogalmazza meg, és hogy mondanivalójával milyen plauzibilitási struktúrára számíthat abban a mai társadalomban, amelyikben már nem az »írás-tudók« tekintélyével szólítja meg az analfabétákat, hanem amelyikben a tömegkommunikációs eszközök elterjedésének következtében félművelt vagy nagyon művelt emberek felé kell képviselnie egy kétezer évvel ezelőtt megfogalmazott üzenetet”.²⁰ A keresztény könnyűzenét sokan az egyház „új nyelveként” definiálják, mondván, a fiatalabb generációkhoz ezzel lényegesen könnyebben és nagyobb „hatásfokkal” lehet eljuttatni a kereszténység üzenetét, mint a népénekkel. Mások a keresztény könnyűzenében egy olyan zenei divatirányzat beszűremlését látták a vallásosság keretei közé, amely erőteljesen liberális értékek talajából nőtt ki. Megint mások saját esztétikai ízlésük alapján alkottak róla negatív véleményt.

A keresztény könnyűzene tehát kétszeresen is alternatív irányzatnak számított. Politikai szempontból a beatzene által életre keltett „ellenkultúrához” tartozott, hiszen a Kádár-korszak szocializmusában vallásosnak lenni bizonyos mértékig a politikai rendszerrel való szembehelyezkedést is jelentette.

„Akkoriban találkoztunk Gubik Miska atyával, bácsbokodi hülyeség- és kommunizmusellenes pappal. [...] Miska kifejezetten elfogadta ezt a stílust. Szerette, de renitens módon. Direkt, hogy provokálja vele a rendőröket. [...] Ifjúsági találkozózt rendezett Miska Bácsbokodon. Azzal kezdte, hogy »A spicliket is köszöntöm, és azt kérem, azt írják, ami itt elhangzott, ne mást. Abból nem lesz baj.«”²¹

Hatványozottan igaz lehet a keresztény könnyűzenére Kőbányai János beatzenéről írott megállapítása, hiszen „beathangversenyre járni nem egy produkció megtekintése (megvásárolása), hanem hovatarozást jelent, [...] s ha a fiatalok nem szervezett, illetve nem ellenőrzött formában alakítanak közösséget, az többnyire deviáns jellegű csoportosulásokban nyilvánul meg”.²² Törvényszerű tehát, hogy a keresztény könnyűzene korai fejlődését Magyarországon folyamatosan ellenőrizte a politikai rendszer.

„1975–76 körül kaptuk a hírt, hogy lesz »popfesztivál« Nagymaroson, ahol összejönnek, akik így zenélgetnek, és lehet dalokat tanulgatni, meg ilyenek. Na, itt találkoztam először spiclikkel. Utazás közben csatlakoztak hozzánk a Keletiben fiatalok, és elkezdtünk beszélgetni. Mindenféle személyes infót kérdeztek, hogy honnan jövünk, mióta ismerjük ezt, ki szervezett be, meg hasonlók. Én meg naivitásom folytán majdnem elmeséltem neki mindent, de egyszer csak isteni sugallatra elkezdtem fals dolgokat mondani, hogy »fogalmam sincs, mi lesz, meg ki lesz, meg ki ez vagy az. Gyere komám, majd meglátjuk, én is most vagyok itt először!«» Aztán, mikor látták, hogy nem tudnak kiszedni belőlem semmi használhatót, ott is hagytak.”²³

¹⁹ MOREL 1983; MOREL 1995; MOREL 1998.

²⁰ MOREL 1998: 82–83.

²¹ 53 éves férfi, Szeged (2009. 10. 13.).

²² KŐBÁNYAI 1986: 35.

²³ 53 éves férfi, Szeged (2009. 10. 13.).

Ezekkel az akciókkal a hatalom hozzájárult a keresztény könnyűzene szamizdat jellegéhez, hiszen az egyes dalok bizonyos értelemben „földalatti” mozgalmi jelleget öltöttek, a hivatalosan elfogadott kultúrából és annak közlési csatornáiból kirekesztve terjedtek.

„Pestre kerülésem után az én feladatomban volt – mondja Szűts László –, hogy kottákat gyűjtsek, hiszen Jenőék híre már eljutott Szegedre is. Minden hazautazásomkor Emese néni megkérdezte, hogy »Na, hoztál új dalt?«.”²⁴

Másrészt ezt a politikai felhangot erősítette, hogy az egyházon belül is egyfajta „alternatív” vallásosságként tekintettek a mozgalomra, amely a már említett liberális „gyöke-
rek” miatt veszélyeztetheti a hagyományokat,²⁵ felforgathatja többek között a vallási élet kereteit és rítusait.

4. AZ ÚJ ZENE SZEREPE A FIATALOK VALLÁSOSSÁGÁBAN

A rendszerváltozás után megjelenő értékrendbeli, ideológiai pluralizmus teljes mértékben megváltoztatta a keresztény könnyűzenét is. Egyrészt megfigyelhető, hogy az immár kultúrpolitikai értelemben véve szabadabbá vált zenei jelenség jelentős kvantitatív növekedésnek indult. Ez látható abból, hogy sorra jelennek meg a jelentősebb előadók albumai,²⁶ de templomi kórusok is kiadják saját hanghordozójukat. Másrészt az „eltömegesedés” miatt a rendszerváltozás éveitől kezdve inkább csak tendenciákat, fő jellemzőket tudunk ismertetni, hiszen Sillye Jenőék mellett újabb generációk nőttek fel, akik számára a beatzene már nem minden esetben rendelkezik olyan szimbolikus – vallási és politikai – tartalommal, mint amilyen az 1960-as évek végén, az 1970-es évek elején bírt. Immár nem az elnyomó állam ellenében fejezik ki szimbolikusan értékrendszerüket, hanem esetenként a magyarság megmaradása, a vallásos nacionalizmus²⁷ került előtérbe, illetve a hit nyilvános megvallása, az evangelizálás nyert teret. Időközben a nemzetközi hippimozgalom is kifulladásra, elvesztette lázadó jellegét. Helyén a tömegkultúrában újabb divatos zenei irányzatok jelentek meg, ám ezek már inkább csak szórakoztató zenék, lényegesen kevesebb társadalmi mondanivalóval. Nőtt a zenei változatosság, új stílusok (rap, disco, metal stb.) formálódtak, miközben az „idősebb”, „legendás” korosztály több tagja is megőrizte aktivitását. Azok, akik fiatalon elkezdtek a zenélést, mára nagyszülőkké váltak. A nagymarosi találkozók immár negyven éve tartanak, miközben új keresztény könnyűzenei és gospelfesztiválok²⁸ jelennek meg. Az új előadók egy része már nem liturgikus használatra írja zenéjét, hanem templomon kívüli, evangelizációs céllal, erőteljes amerikai

²⁴ 53 éves férfi, Szeged (2009. 10. 13.).

²⁵ Lékai László bíboros, esztergomi érsek 1980-ig nem támogatta a keresztény könnyűzenét, mivel a zene köré csoportosuló kisközösségeket veszélyesnek ítélte az állam–egyház viszonyára nézve.

²⁶ 1984-ben jelent meg Sillye Jenő „Kristályóriás” című lemeze.

²⁷ A rendszerváltás éveitől kezdve ismét fokozott figyelem irányul a határokon túli, kisebbségben élő magyarság sorsára, ami a dalszövegekben is jól megfigyelhető. Lásd Sillye Jenő „Szállj, dalom, szállj, a Hargitáig szállj...” című dalát.

²⁸ Az „Ez az a nap!” és a Solymári Gospelfesztivál is 2000-ben kerültek először megrendezésre.

zenei inspirációra. Megjelentek mindezek mellett olyan énekesek is, akik a világi könnyűzene meghatározó személyiségei, ám egyes slágereik keresztény tartalommal rendelkeznek.²⁹ A felhígulás az esztétikai nívóban szintén éreztette hatását. A keresztény könnyűzene a posztszocialista Magyarországon is olyannyira összetetté vált, hogy nem lehet többé egységesen, összefoglalóan „keresztény könnyűzenéről” beszélni.

Figyelembe kell venni mindezeket túl, hogy a technikai modernizációval együtt az újabb generációk mentalitása, gondolkodásmódja, attitűdje is változik. A szakirodalomban „Y vagy millenniumi generáció” néven emlegetett, 1982 után született korosztály legfőbb jellemzőiként a globalizált internet szerves használatát, az on-line kommunikációt, a virtuális közösségekbe való tartozást szokták említeni. Mindezek a jellemzők fokozódó mértékben vannak jelen a generációhoz tartozók mindennapjaiban, szabadidejükben, kultúrafogyasztási módjaikban és vallásgyakorlásukban is.³⁰ Bármennyire is változik azonban kultúrájuk, változnak közösségi rítusaik, a zenéhez való viszonyuk változatlan. Egyetemista és főiskolás hallgatók körében végzett gyűjtéseim egyértelműen alátámasztják Gordon Lynch korábban ismertetett téziseit. Az interjúk során hangsúlyosan előkerült a keresztény könnyűzene közösségépítő, identitáserősítő és vallási élményt stimuláló szerepe. A fiatalok kiemelik a zene könnyebb megérthetőségét, értelmezhetőségét, ellentétbe állítva a hagyományos népénekekkel. Véleményük egyértelműen alátámasztja Morel téziseit az egyház „új nyelvének” problematikájáról.³¹

„Ezt a fajta zenét könnyebb megértenünk, értelmeznünk, és ezért személyesebbé is válhat. Mindenki bekapcsolódhat az éneklésbe, míg egy Tallis-darabnál ez nem lehetséges.”³²

„A gitáros dalok a mi nyelvünkön íródtak, a fiataloknak. Vannak saját szerzeményeink is.”³³

„Nekünk ez a népének. Mint keresztény ifjúság, ez az, amibe be tudunk kapcsolódni, ami hozzánk szól.”³⁴

„Sajnos ma olyan zenével fogadjuk a templomban a »híveket«, amit egyáltalán nem hallgatnak (legalábbis a nagy többség), idegen a világuktól. Nem is lesz vonzó a mise a számukra. Ettől viszont sokkal nagyobb baj, hogy Krisztust sem fogják megismerni. Ha Isten megtette, hogy lehajolt az emberhez, akkor Krisztus titokzatos testének, az egyháznak is meg kell ezt tennie. Akár úgy, hogy populáris zenébe »csomagolja« az örömhírt.” [...] „De miért ne lehetne új stílusokat kitalálni, például komoly- és könnyűzenei elemek vegyítésével, vagy egyéb módon? [...] Ezek a dalok rólunk szólnak, a mi mai, tényleges világunkról, életünkéről – a népénekek, gregorián énekek már lényegében nem vagy jóval kevésbé. Nem is lehet tőlük várnunk, mert régi korok gyümölcsei. Miért ne lehetnénk otthon keresztényként a saját korunkban?”

²⁹ Például: Ákos, Zámbo Jimmy, Lovasi András & Bodnár Szilvia.

³⁰ BRASHER 2004; SAVAGE–COLLINS–MAYO–MAYO–CRAY 2006.

³¹ MOREL 1998.

³² 25 éves férfi, Szeged (2010. 03. 08.).

³³ 24 éves férfi, Szeged (2010. 03. 08.).

³⁴ 20 éves férfi, Szeged (2010. 02. 25.).

A kereszténység szükségszerűen együtt kell járjon a régmúlt korok iránti rajongással és a saját világunknak való teljes hátat fordítással?”³⁵

Míg a keresztény könnyűzene fiatalos lendületére, vidámságára gyakran megtelnek a templomok,³⁶ a korábbi korok népeinek túláságosan szomorúnak, gyászosnak titulálták.

„A hagyományos népelemek túl fájdalmasak, túl gyászosak és szomorúak. Zeneileg sem egy nagy élmény. Általában elnyújtva, nyávgósan énekelik. A »gyönyörű« prozódiairól ne is beszéljünk. Nincs benne fiatalos lendület. Számomra a kereszténység nem a gyászról, hanem az örömről és a feltámadásba vetett hitről szól.”³⁷

„Megnyit az Istenre, a spiritualitásra. Ha szépen tudjuk csinálni, akkor nagyon erősen tud hatni. Nagyon átjárja az embert. Sokkal hatásosabb lehet, mint a népelemek. [...] Megtelik a kápolna, zsúfolásig vagyunk, és mindenki együtt éneklí szívvel-lélekkel – egységben tudunk megnyílni.”³⁸

5. TANULSÁGOK

Habár jelen tanulmány nem a keresztény könnyűzene értékelését, hanem értelmezését tűzte ki célul, nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a szentmisék esztétikai élményt is jelentettek és jelentenek vizuális és audiális értelemben egyaránt. A hívek esztétikai ízlése azonban egyénenként változó. Míg a hit tárgyában, a kereszténység által megkívánt viselkedési normákban, értékekben jórészt egyetértenek (természetesen a megélt vallásosság szintjén itt is vannak jelentős különbségek), addig a vallás megélése, az ehhez kapcsolódó személyes és közösségi rítusok nagymértékben különböznek. A keresztény könnyűzene megítélése ugyanolyan ambivalens a hívek és a klerikusok körében is. Ahogy az 1960–1970-es években is voltak plébánosok, akik felismerték a fiatalok megélt hitéleti szükségleteit, és csoportot építettek belőlük a zene segítségével, úgy napjainkban is vannak hasonlóak. Mások úgy vélik, a szekularizációs tendenciák ellensúlyozására nem kell „csalétek”, amivel bevonzzák a fiatalokat. Az egykori heves teológiai érveket mára azonban elsősorban az esztétikai bírálatok váltották fel. Részben a zene funkciója is megváltozott. Míg a szocializmus éveiben a kétszeresen alternatívnak számító keresztény könnyűzene a vallási és politikai identitás reprezentációjára is szolgált, addig a politikai rendszerváltás után elsősorban dicsőítő zeneként funkcionál a templom falain belül és kívül.

³⁵ <http://igen.hu/egyhazi/397-legyenek-e-gitaros-kantorok.html>. Az utolsó letöltés dátuma: 2011. 03. 03.

³⁶ „A helyzet az, hogy úgy tűnik, vevők erre a népek, hisz éppen ezek a subí-dubí gitáros misék vannak tömve fiatalokkal úgy, hogy repedeznek a templom falai. Nekem sem jön be, de sokaknak igen...” http://forum.index.hu/Article/showArticle?na_start=0&na_step=30&t=9081894&na_order. Az utolsó letöltés dátuma: 2011. 02. 12.

³⁷ 22 éves férfi, Szeged (2010. 04. 14.).

³⁸ 23 éves nő, Szeged (2010. 04. 15.).

IRODALOM

BODNÁR Dániel

2002: *Lélektől lélekig*. Budapest: Múzik Bt.

BRASHER, Brenda E.

2004: Give Me That Online Religion. New Brunswick: Rutgers University Press.

BRUNVALD, Harold Jan (ed.)

1996: *American Folklore. An Encyclopedia*. New York–London: Garland Publishing Inc., 620–621.

GAMBER, Klaus

1975: A liturgia reformjának problémái. In: SZENNAY András (szerk.), *Régi és új a liturgia világából*. Budapest: Szent István Társulat, 48–61.

HELLEMANS, Staf

2001: From “Catholicism Against Modernity” to the Problematic “Modernity of Catholicism”. *Ethical Perspectives* 8 (2), 117–127.

HOOVER, Stewart M.

2002: The Cultural Construction of Religion in the Media Age. In: HOOVER, Stewart M.–CLARK, Lynn Schofield (eds), *Practicing Religion in the Age of the Media. Exploration in Media, Religion and Culture*. New York: Columbia University Press, 1–7.

KAMARÁS István

1989: *Lelkierőmű Nagymaroson*. Budapest: VITA.

KAVANAUGH, John F.

2003: *Krisztus követése a fogyasztói társadalomban. A kulturális szembenállás lelkisége*. Budapest: Ursus Libris–Altem Csoport.

KÓBÁNYAI János

1986: *Beatünnep után*. Budapest: Gondolat.

LYNCH, Gordon

2006: The Role of Popular Music in the Construction of Alternative Spiritual Identities and Ideologies. *Journal for the Scientific Study of Religion* 45 (4), 481–488.

MC LUHAN, Marshall

1964: *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: Mentor.

MOREL, Gyula

1983: *Church in transition*. Vienna: Ungarisches Kirchensoziologisches Institut UKI.

1995: *A jövő biztosabb, mint a múlt*. Budapest: Egyházforum.

1998: Egyház a kommunikációs társadalomban – a jelentés és a jelentőség krízise. In: MÁTÉ-TÓTH András–JAHN Mária (szerk.), *Studia Religiosa. Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*. Szeged: Bába és Társa Kiadó, 80–89.

POVEDÁK Kinga

2009: *Gitáros apostolok. A keresztény könnyűzene története és értelmezése*. Szakdolgozat, kézirat. Szeged.

PRIMIANO, Leonard Norman

1995: Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife. *Western Folklore* 54 (1), 37–56.

ROMANOWSKI, William D.

2000: Evangelicals and Popular Music: The Contemporary Christian Music Industry. In: FORBES, Bruce David–MAHAN, Jeffrey H. (eds), *Religion and Popular Culture in America*. Berkeley: University of California Press, 103–123.

SAVAGE, Sara–COLLINS-MAYO, Sylvia–MAYO, Bob–CRAY, Graham

2006: *Making Sense of Generation Y. The World view of 15–25-years-old*. London: Church House Publishing.

TOMKA Ferenc

2005: *Halálra szántak, mégis élünk!* Budapest: Szent István Társulat.

VALUCH Tibor (szerk.)

2004: *Magyar társadalomtörténeti olvasókönyv 1944-től napjainkig*. Budapest: Argumentum–Osiris.